

Національний університет
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г.Шевченка

Інститут спеціальної педагогіки
і психології імені Миколи
Ярмаченка НАПН України

Збірник матеріалів

V Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки, психології та
реабілітології

«ДІТИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ
В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ»

10-11 жовтня 2019 року

Київ – 2019

**Рібцун Юлія Валентинівна,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
відділ логопедії Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Яремченка НАПН України, м. Київ, Україна**

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ОСНОВИ ЛОГОКОМПЕНСАЦІЙНОЇ РОБОТИ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ НУШ

«Вчити і виховувати. Вести, але не тягнути за собою. Спонукаати, але не змушувати. Вказувати шлях, але дозволяти дитині йти самій» – ці слова китайського мислителя та філософа Конфуція яскраво відображають не лише концепцію Нової української школи, а й логокомпенсаційної роботи з дітьми, спрямованої на задоволення їхніх освітніх потреб, серед яких однією з найважливіших є здатність до повноцінного спілкування як в усній, так і писемній формі.

Будь-яке мовленнєве висловлювання починається з наявності певного мотиву, а тому розуміння мозкової організації мотиваційної основи та програмування мовленнєвого висловлювання є надзвичайно важливим для вдалої побудови та ефективного проведення логокомпенсаційної роботи (ЛКР). Як вказують дослідження Т. Візель, М. Жинкіна, О. Леонтьєва, В. Лубовського, О. Лурії, У. Пенфілда, Л. Робертса, Л. Цветкової та ін., стовбурові відділи відповідають за наявність необхідного тону кори головного мозку, лобні долі – за перекодування внутрішнього мовлення у зовнішні висловлювання, взаємозв'язок мотиваційної, емоційної та мисленнєвої складових. За даними енцефалограм саме ці мозкові структури виявляються найчастіше ушкодженими у дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що переважна більшість наукових розвідок присвячена діагностиці мотиваційної сфери дітей старшого дошкільного віку (О. Алмазова, С. Валякко, В. Волгіна, В. Воробйова, Ю. Гаркуша, Н. Головешкіна, І. Козіна, В. Коржавіна, Р. Левіна, Г. Чиркіна, Т. Філічева та ін.) та дорослих із розладами мовлення (І. Абелева, М. Бурлакова, Т. Візель, Ж. Глозман, Ю. Некрасова, Л. Цветкова та ін.) і водночас зовсім незначна кількість – діагностиці та формуванню мотиваційної основи мовленнєвої діяльності молодших школярів зазначеної категорії (З. Ажермачева, М. Гінзбург, Н. Горбунова, Н. Єлфімова, Н. Лусканова, Н. Медова, І. Прищєпова, Р. Самофал та ін.).

Здобувачі початкової освіти з порушеннями мовлення не мають стійкої мотивації до опанування навичок навчальної діяльності, її вольової регуляції, що проявляється ситуативністю бажань, нестійкістю інтересів, «зісковзуванням» на інші види діяльності, острахом змін, переважанням ігрових мотивів і мотивів уникнення невдач, поведінковим та мовленнєвим негативізмом (іноді навіть мутизмом), а також супроводжується труднощами поетапного формування розумових дій і понять (за П. Гальперіном). Отже

питання пошуку шляхів формування мотиваційної основи ЛКР є одним з найактуальніших для теорії та практики сучасної логопедії.

Розглядаючи модель логокомпенсаційної роботи з подолання мовленнєвих порушень у дітей (див. рис. 1), бачимо, що вона складається з восьми взаємопов'язаних компонентів, першим з яких є саме мотиваційно-активізуючий.

Рис. 1 Модель логокомпенсаційної роботи

Мотиваційно-активізуючий компонент ЛКР функціонує завдяки достатньому рівню розвитку у дитини емоційно-вольової сфери, пізнавальної та мовленнєвої активності, що створює міцну основу для подолання наявних порушень, загальномовленнєвої підготовки до засвоєння навчальних предметів, зокрема мовного циклу. Як зазначає І. Шкуратова, спрямованість на спілкування є основною змістовою характеристикою мотиваційної моделі комунікації, що визначає характер взаємодії з оточуючими.

Подолання мотиваційної ригідності учнів стає можливим завдяки створенню в класі творчої та доброзичливої атмосфери, коли педагог, особливо в адаптаційний період, ініціює розповіді про інтереси та захоплення дітей, що в цілому допомагає налагодити первинний вербальний контакт, розширити комунікаційне поле, покращити активність у взаємодії, згуртувати колектив, підвищити авторитет кожного школяра серед ровесників.

Використання на уроках яскравої та доступної наочності, інформаційно-комп'ютерних технологій, сюрпризних моментів, дослідницької діяльності, візуалізація завдань, залучення казкових або мультиплікаційних героїв, «дива» під час уроків, вибір найбільш цікавого для учня варіанту (з кількох запропонованих) виконання певного завдання шляхом взаємодії з дорослим або ровесником (-ами), чергування різних видів діяльності, застосування ігрових індивідуальних логокомпенсаційних комплексів для домашньої роботи створює міцну мотиваційну основу всього освітнього процесу.

Виробленню інтересу до навчальної діяльності у дітей та подоланню у них мовленнєвих порушень сприяє застосування у початковій школі інноваційних форм уроків із використанням сучасних методів і прийомів, зокрема: 1) акровірші, у яких перші літери кожного рядка, прочитані згори вниз, утворюють слово (найчастіше відгадку віршованої загадки); 2) брейн-стормінг, або так званий «мозковий штурм», спрямований на пошук розв'язання певної проблеми у вигляді доступної школярам генерації ідей; 3) веббінг, чи «лексичні павутинки», – побудова взаємозв'язків між окремими поняттями, подіями чи явищами від ключового слова до похідних у вигляді асоціативних та логічних ланцюжків; 4) веб-квести у вигляді переважно колективного вирішення проблемних задач шляхом пошуку в мережі Інтернет на різних ресурсах певної інформації; 5) геймізація – використання ігрових практик у неігровому контексті, наприклад, боротьба за успішність між класами за символічні бонуси; 6) гуморизація – подача матеріалу у невимушеній жартівливій формі; 7) метод проектів – дослідницькі, творчі, ігрові, пригодницькі, інформаційні проекти у вигляді поєднання теоретичних відомостей і можливостей їх практичного застосування; 8) рольові ігри як засіб входження учнями в різноманітні ролі, у т. ч. й учителя; 9) скрайбінг – супровід власної розповіді швидкими ескізами-замальовками; 10) сторітелінг – створення історій морально-виховного, освітнього, корекційно-розвивального змісту з метою кращого запам'ятовування матеріалу та простеження внутрішніх взаємозв'язків тощо.

Коригування мовленнєвої поведінки та розвиток комунікативних навичок, зміцнення мотиваційної основи мовлення стає можливим завдяки зняттю психоемоційного напруження шляхом використання елементів психотерапії (імаго-, казко-, ізо-, кольоро-, бібліо-, ігро-, тілесна, анімаційна терапія), виробленню у дітей емоційної стабільності шляхом проведення ігор і вправ на впізнавання та диференціювання емоційних станів, засвоєння адаптивних способів вираження емоцій, закріплення здатності керувати власними емоціями та почуттями.

Індивідуальне планування шляхів досягнення успіху («підкорення вершин»), емоційне налаштування учня у вигляді бажання працювати, у т. ч. й задля соціального схвалення результатів, підвищення самооцінки учня шляхом застосування на уроках ситуацій успіху, відзначення індивідуальних досягнень (наприклад, наклейки), застосування елементів змагання у порівнянні «я теперішній» і «я колишній» (зокрема, аудіозаписи відповідей, порівняння зошитів) сприятиме виробленню та підтриманню інтересу на шляху подолання розладів мовлення.

Індивідуальна траєкторія якісного формування мотивації до різних видів діяльності передбачає зосередженість учня на завданні, при наявності як загальної позитивної емоційної фону, так і експресивно-мімічних проявів, характеризується здатністю при виконанні завдання не відволікатися на сторонні подразники, доводити розпочату справу до кінця, передбачає достатньо високу ініціативність учня у вигляді виникнення запитань до

педагога, діалогів з однокласником (-цею, -ами) стосовно виконання завдання, прохання про допомогу тощо.

Все вищезазначене свідчить про необхідність розроблення корекційно-розвиткових програм з формування мотиваційної сфери у дітей, що паралельно сприятиме виробленню адекватної самооцінки, здатності до поточного та кінцевого самоконтролю, вираженості у прийнятті рішень, розвитку ініціативності та самостійності у різних видах діяльності, правильному розумінню та дотриманню правил і соціальних норм.

Отже, підвищення продуктивності навчальної діяльності здобувачів початкової освіти з мовленнєвими порушеннями можливе лише на основі впровадження когнітивно-мовленнєво-активізуючих стратегій, застосування мотиваційних факторів, налагодження діалогової взаємодії усіх учасників освітнього процесу.

Список літературних джерел:

1. Лубовский, В. И. и др. (2019) Специальная психология. Москва. Юрайт. 428 с.
2. Рібцун, Ю. В. Особливості осіб різних вікових груп із мовленнєвими порушеннями. *Шкільному психологу. Усе для роботи*. 2017. № 9 (105). С. 9-12.
3. Рібцун, Ю. В. (2019) Стандартизація початкової освіти дітей із тяжкими порушеннями мовлення в умовах Нової української школи. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич. Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 139-145

**Романенко Оксана Вікторівна,
доктор психологічних наук, професор,
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ, Україна**

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПСИХОДІАГНОСТИКИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Гуманістичні тенденції розвитку українського суспільства формують запит у визначенні умов соціальної адаптації та інтеграції дітей з особливими освітніми потребами. Такі діти являють собою поліморфну категорію, яка характеризується, з одного боку, специфікою формування вищих психічних функцій, а з другого – наявністю вторинних відхилень, що ускладнює ситуацію соціального розвитку та потребує ретельного вивчення усіх складових.

Сучасний стан проблеми дослідження психічної діяльності дітей з особливими освітніми потребами характеризується наявністю різноспрямованих тенденцій. З одного боку, складність та мультифакторність порушень психіки обумовлюють необхідність ретельного обстеження усіх її компонентів, а з другого – висока астенозованість та швидка виснажливність нервової системи у цих дітей є не лише протипоказанням для застосування